

Milena Mileva Blažič

Monika Kropelj
Telban, Roberto
Dapit: Čudežne
pravljice slovenskih
pokrajin: čarobni
svet princev in
vilincev.

Radovljica: Didakta, 2017 (elektronski vir).

Izbor pravljic *Čudežne pravljice slovenskih pokrajin* je izšel v tematski zbirki *Zakladnica slovenskih pripovedi*, ki izhaja od leta 1999. Do leta 2017 je izšlo petnajst (ilustriranih) monografij, ki so nastale pri založbi Didakta s strokovnim sodelovanjem Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Pri nastanku monografij so sodelovali priznani strokovnjaki in raziskovalci ljudskega pripovedništva v Sloveniji: vodilna avtorica in znanstvena svetnica na ISN Monika Kropelj Telban je sodelovala pri pripravi šestnajstih enot (če štejemo še *A treasury of Slovenian folklore: 101 folk tales from Slovenia*, ki predstavlja izbor relevantnih slovenskih pravljic v angleščini), sourednik,

Roberto Dapit pri desetih, Zmago Šmitek pa je pripravil pet samostojnih in eno soavtorsko zbirko. Šest knjig iz zbirke je izšlo v elektronski obliki, od tega jih ima pet tudi klasično knjižno različico, medtem ko je tokratni izbor izšel izključno v e-obliki. Predhodne knjige iz zbirke so ilustrirali različni ilustratorji (A. Čufer, V. Dolenc, M. Erič, A. Janežič, A. Pertoci, M. Schmidt, M. Sekulič Fo, U. Sobočan, D. Stepančič in M. M. Szmatala), pričujočo pa krasi zgolj naslovna ilustracija.

Knjiga, v kateri je zbranih štirinajst čudežnih pravljic, je namenjena dvojnemu naslovniku oziroma je večnaslovniško odprta. Avtorica spremne besede Monika Kropelj Telban je naredila izbor iz bogate zbirke Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU v Ljubljani in arhivskega gradiva, ki sta ga poleg drugih zbiralala K. Štrekelj (1859–1912) in M. Matičetov (1919–2014). Inštitut gradivo postopoma objavlja v obliki znanstvenih in poljudno strokovnih monografij ali izborov, kot je pričujoči. Pomemben del zbirke Zakladnica slovenskih pripovedi predstavljajo spremne besede ali študije, saj definirajo elemente slovenskega ljudskega izročila, jih klasificirajo in postavljajo v mednarodni kontekst. Pričakovati je, da bo odlična zbirka, ki je namenjena vsem v vzgojno-izobraževalnem sistemu, od vrtca, osnovne in srednje šole, pa tudi ljubiteljem in raziskovalcem, nadaljevala svoje poslanstvo tiskanih in elektronskih zbirk z ilustracijami, ki mladim bralcem približajo npr. slovenska bajeslovna bitja. V primerjavi z drugimi pravljničnimi korpusi, npr. s korpusom bratov Grimm, je razvidno, da je slovensko ljudsko izročilo zelo bogato in izraža specifične kulturne značilnosti slovenskega etničnega ozemlja (npr. Rezija). V sodobnem času globalizacije sta strateškega pomena ohranjanje in razvoj nacionalne kulturne dediščine in identitete, vpete v mednarodni prostor, kar je še posebej pomembno v izobraževanju – to poslanstvo zbirka *Zakladnica slovenskih pripovedi* vsekakor dobro opravlja.

Spremna beseda obravnava značilnosti ljudskega pripovedništva, zaznamovanega z antičnimi, indoevropskimi, orientalskimi ter pozneje srednjeveškimi in novoveškimi motivi. Avtorica poda distinkcijo med pravljicami oziroma *pravcami*, *lažmi*, *basnimi* ali *storjicami*, kot so jih poimenovali v različnih krajih po Sloveniji, in povedkami, krajšimi oblikami, ki izhajajo iz nečesa zgodovinsko ali izkustveno znanega. Zanje je značilna (ne)posredna časovno-krajevna določljivost, ki je precej drugačna od ahistorične narave pravljic. V obeh oblikah najdemo bajeslovna oziroma pravljična bitja *vilince*, v rod katerih ne spadajo le vile (ženska bajeslovna bitja), temveč tudi razni duhovi, palčki in škrti. Pomembna je tudi definirana razlika med ljudskimi (ustno izročilo) in literarnimi (avtorsko izročilo) pravljicami.

Avtorica kot najstarejšo na papirusu zapisano pravljico navaja staroegipčansko – *Anubis in Bati* (2000 pr. n. št.). V nadaljevanju oriše zgodovino pravljič od G. Straparole, G. Basila in pravljičark (M. C. d'Aulnoy in Mme de Villeneuve). Literarnozgodovinski oris zaključí s t. i. zlatim stoletjem pravljič, 19. stoletjem, in znano zbirko bratov Grimm (J. Zipes *The Golden Age of Folk and Fairy Tales: From the Brothers Grimm to Andrew Lang*).

Za nadaljnje raziskovanje pravljič bodo bralcu v pomoč ATU¹ oznake, s katerimi avtorica opremi vsako izmed štirinajstih enot, kar je presežek knjige, ker omogoča folkloristično in literarno analizo tipov/motivov, motivnih drobcev in slepih motivov (M. Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava*) ter postavitev slovenskih (čarobnih) pravljič v mednarodni prostor. Tukajle za ilustracijo navajamo le nekaj primerov:

Po omenjeni tipološki klasifikaciji je Slovenska pravljica *Sirota* skladna z dvema mednarodnima tipoma ATU 480 (*Kind and the Unkind Girls*) in ATU 510A (*Cinderella* oziroma *Pepelka*). Motiv *Pepelke* je eden najstarejših motivov (od egipčanske *Rhodopis*) in je znan v domala vseh kulturah. Poznamo ga v treh variantah ATU 510A, ATU 510B in ATU 510C. Zanimiva je zbirka *Pepelka* Mariane Roalfe Cox iz leta 1893, v kateri je avtorica zbrala 345 variant *Pepelke*.

Pravljica *Trije sinovi* (ATU 671 – *The Three Languages*) je vpeta v literarnozgodovinski kontekst poznavanja živalske govornice, takšni liki so bili na primer Terezij, Salomon, Sigurd ... Pravljico lahko povežemo tudi z Andersenovo pravljico *Cesar in slavec* ali Wildovo *Slavec in vrtnica*. Zanimiva je interpretacija tovrstnih pravljič s stališča ekokritike: le tisti, ki živi v skladu z notranjo/zunanjo naravo ali s seboj, živi polno življenje. Ravno pravljica o *Treh jezikih* je deležna številnih interpretacij o poslušanju intuicije, lastnega jaza in ravnovesja med notranjim in zunanjim. *Trije sinovi* se intertekstualno navezujejo tudi na sufijsko besedilo *Zborovanje ptic* iz 12. stoletja Farida ud-Din Attarja.

Pravljica *Od šuštarja* se tipološko gledano umešča v ATU 330 (*The Smith and the Devil*) in je etiološka pravljica, v kateri kot osrednja lika nastopata iznajdljivi čevljar in hudič. V slovenskih ljudskih pravljičah ne najdemo višjega plemstva (cesar, cesarica, kralj, kraljica ...), temveč le srednje plemstvo (npr. grof), ki je lahko tudi ironično pojmovano (na primer grofič

¹ ATU je mednarodna oznaka oziroma akronim na osnovi priimkov treh folkloristov Aarne, Thompson, Uther, ki so objavili mednarodno klasificiran indeks pravljičnih tipov (Uther 2004, ponatis 2011). Uther, Hans-Jorg, 2011: *The Types of International Folktales, a Classification and Bibliography, Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson*. Helsinki Suomalainen Tiedeakatemia /Academia Scientiarum Fennica.

v pravljici *Grofič prašič*). Pravljica *Od šuštarja* se intertekstualno navezuje na motiv kovača in hudiča, kar jo uvršča med pravljice s prvimi legende (bog, hudič, sv. Peter, župnik ipd.). Besedilo, ki vsebuje humoristične prvine in/ali epizode, opisuje tipično situacijo, kako nižji sloj (obrtnik/čevljar) z raznimi domiselnimi načini poskuša preložiti smrt. (Podoben primer je tudi pravljica *Skrb in smrt* (v: *Slovenske legende*, 1910).)

Zadnje besedilo v zbirki nosi naslov *O dečku, ki je grah pobiral* (ATU 704 – *The Princess on the Pea*) ter se, vsaj v začetku, medbesedilno povezuje z Andersenovo *Kraljično na zrnu graha*. V nadaljevanju se pravljica oddalji od izhodiščne povezave in se poveže s Perrautovo pravljico *Obuti maček*, ki govori o ekonomski in socialni promociji (makiavelizmu). V pravljici *O dečku, ki je grah pobiral*, dečku pri ekonomski in socialni promociji pomaga pravljичno bitje – *beloglavec*, ki se želi polastiti dečkove duše, kar se povezuje z že omenjenim motivom ATU 330 (*The Smith and the Devil*). Ker je *Deček, ki je pobiral grah* namenjena otrokom, do srečnega zaključka z nasvetom pomaga stara mati – arhetip modre ženske.

Čudežne pravljice tokrat izključno v elektronski obliki prinašajo kakovosten izbor besedil, namenjen mladim in vsem, ki jih zanima slovensko ljudsko izročilo. Poglobljena spremna beseda in umestitev slovenskih pravljic v mednarodni kontekst sta raziskovalska dosežka, ki poleg informacijskega bogastva predstavljata dobro podlago za nadaljnje raziskovanje.